

Bírálati vélemény

Tóth József: „A hazai élelmiszergazdasági koordinációs terek működési tapasztalatai” című MTA doktori értekezéséről

A Magyar Tudományos Akadémia Doktori Tanácsa 2023. július 6-án küldte meg hivatalos bírálatra Tóth József MTA doktori értekezését. Bírálati véleményemet az MTA Doktori Szabályzata 37. § 1., 2., és 3. bekezdése alapján készítettem el, amelyben a doktori mű tudományos eredményeiről és újdonságáról, érdemeiről és esetleges hiányosságairól, a műben található adatok hitelességéről, a tudományos eredményként elfogadott tézisekről, valamint ezek eredményeként a doktori mű nyilvános vitára való alkalmasságáról nyilatkozom.

1. A doktori mű tudományos eredményei és újdonsága

Tóth József „A hazai élelmiszergazdasági koordinációs terek működési tapasztalatai” címmel foglalta össze több évtizedes kutatásait az agrárökonómia területén.

Egyetemi munkahelyének tradícióit folytatva folyamatosan arra törekedett, hogy a kitűzött kutatási céloknak megfelelő ökonometriai eszközökkel elemezze és értékelje az élelmiszergazdaság folyamatait és működését, amelyhez már végzettsége folytán megszerezte a megfelelő kompetenciákat. Ennek egyik kiemelt példaként egy új, a működési versenyképesség rangsorát mutató nemparaméteres eljárást adaptált. (OCRA – Operational Competitiveness Ratings Analysis), amely hatékony eszköznek bizonyult a különböző aggregáltsági szintű versenyképességi vizsgálatoknál.

Kutatási területei munkássága évei és évtizedei folyamán logikusan kapcsolódtak egymáshoz. Kutatásainak fő érdeklődési köre 1990-től kezdődően a különféle ágazati koordinációs terek szereplőinek, illetve a koordinációs terek versenypiaci jellegzetességeinek feltárására irányult. Az erre irányuló két évtizedes eredményes kutatómunka után pedig elsősorban azt a kérdést vizsgálta, hogy mitől lesznek a vállalatok, vállalkozások, illetve ezek hálózatai versenyképesek bármelyik koordinációs színhelyen. Erre a kérdésre többek között azt a választ találta, hogy az innováció bármelyik fajtájának (termék-, technológia/folyamat-, szervezeti- vagy piaci innováció) rendszeres gyakorlása és alkalmazása a piacon történő sikeres helytállás megalapozója, e nélkül a vállalatok a vevőkért folytatott versengésben hosszútávon alulmaradnak. Az innováció vizsgálatával a jelölt kiegészítette a piac hatékonyságról, a vállalati versenyképességről és a vállalati együttműködések (klaszterek) sikerességéről szerzett kutatói tapasztalatokat, ismereteket.

Maga az értekezés két nagy fejezetből tevődik össze. Az első fejezetben elemzi a rendszerváltozással párhuzamosan kialakuló piacműködési jellegzetességeket a húsipar, majd a tejipar példáján. Az élelmiszergazdaság két olyan területére esett a választás, ahol jellemző a feldolgozóipar jelenléte és működése. A második nagy fejezet az innovációs folyamatok vizsgálatára irányul. Vizsgálja többek között, hogy a borvidékeken mennyire jellemzőek a nyitott innovációs folyamatok (open innovation), melyek a középmagyarországi élelmiszerlánc innovációs sajátosságai, továbbá hogy az innováció nyitottsága milyen kapcsolatban van az

innovációs teljesítménnyel. A disszertáció utolsó tanulmánya európai kitekintést nyújt az élelmiszeripari innovációra. Ezzel összesen nyolc önállóan mondható kutatási terület eredményeinek bemutatására kerül sor az értekezésben.

2. Érdemek és hiányosságok

Az MTA doktori értekezés fő érdeme, hogy a szerző átfogóan és logikus sorba rendezve mutatja be eddigi kutatásai fő állomásait és azok eredményeit. Ez nemcsak arra ad lehetőséget, hogy az olvasó megismerje a több évtizedes kutatómunkát, hanem betekintést is nyerhet a tudományos útkeresés és módszertani megközelítés egyre változó és fejlődő kutatói attitűdjére is. A bemutatott tanulmányokat a szerző a tudományos közleményekben szokásos felépítésben és formában mutatja be, ami megkönnyíti az egyes kutatási eredmények megítélését és értékelését.

Az értekezés és a tézisek struktúrája, formai megoldásai és tartalma megfelelnek az MTA doktori disszertációjával szemben támasztható követelményeknek. Minden fontos információt tartalmaz, amely lehetővé teszi az MTA doktora cím odaítélésének mérlegelését. Hiányosságról nem is lehet beszélni az értekezéssel kapcsolatban, és legfeljebb a jelölt túlzott bizonyítási törekvéseként fogható fel a bemutatott nagyszámú tanulmány, és az ezekkel kapcsolatos tézisek sokasága. Emellett az is megemlíthető, hogy sem az értekezés, sem a téziszüzet hivatkozási listája nem tartalmazza kiemelten a bemutatott témakörökhöz kapcsolódó valamennyi saját tudományos közleményt, ezek csak az MTMT listából érhetők el (megjegyzés: ezt csak azért említem meg, mert a PhD disszertációk téziszüzetének ez kötelező eleme).

3. Az adatok hitelessége

A jelölt kutatásait a vizsgált területeknek megfelelően változatos adatforrásokra alapozta. Amennyiben arra szükség (és egyben lehetőség) volt, akkor a jelölt saját vizsgálatokra, kérdőíves felmérésekre támaszkodott a kutatásainál. Ehhez több esetben kiterjedt szakmai hálózatok segítségét is igénybe vette (pl. kérdőíves felmérések a borpiacról és az innovációról a Hegyközségek Nemzeti Tanácsa támogatásával, vagy kérdőíves felmérés a hálózatosodás és a tudásmenedzsment vizsgálatára egyetemi hallgatók és a KSH biztosok közreműködésével). Az is előfordult, hogy a saját vizsgálatokhoz szükséges minta a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából készült, például a kkv-k nyílt innovációjának és az innovációs teljesítményt meghatározó tényezők tesztelésére vonatkozó saját vizsgálatoknál. Több esetben a KSH havi (sertéshús árrés elemzés), éves (sertésállomány, szarvasmarha állomány) és regionális adatait használta fel, de támaszkodott az Agrárgazdasági Kutatóintézet vizsgálataira (a nyilvánosan hozzáférhető mérleg- és eredménykimutatási adatbázis húsiparra vonatkozó adatai tekintetében), a NUTS-2 régiók (regionális vizsgálatok) adataira, valamint a FAO adatbázisára (borexport piaci elemzés). Felhasznált EU adatbázist is (CIS – Community Innovation Survey) az innovációs hálózati kapcsolatok kiterjedtségének és intenzitásának elemzése során.

Emellett több kiegészítő értékelésnél szakirodalmi adatokra is támaszkodott. Mindezek alapján megállapítható, hogy a felhasznált adatbázisok hitelesnek minősíthetők, és a jelölt minden esetben formailag is helyesen hivatkozott ezekre az adatbázisokra.

4. Tudományos eredményként elfogadott tézisek

A tudományos kutatások eredményeként elfogadott tézisek bemutatását kissé megnehezíti a jelölt által az értekezésben feltüntetett tézisek nagy száma. Összesen 36 tézis kerül felsorolásra a vizsgált 8 témakörben, amelyek a következőképpen oszlanak meg témakörök szerint:

A témakör sorszáma	A kutatási témakör címe	A feltüntetett tézisek száma
1	A piacműködés hatékonysága – a sertésipar fejlődése az 1990-es évtizedben	7
2	A piacműködés hatékonysága – a tejipar fejlődése az ezredfordulón	3
3	A vállalati működés hatékonysága – a hazai húsipar az ezredfordulón	7
4	Regionális klaszterek működési hatékonysága – tudásteremtés és használat a magyarországi borvidékeken	4
5	A vállalati működést segítő innováció az élelmiszeriparban - nyitottság a borvidéki innovációban	2
6	Innováció a közép-magyarországi élelmiszeripari kkv-knál	3
7	A nyitott innováció szerepe a magyarországi élelmiszeripari kkv-k modern élelmiszerláncokba való bekapcsolódásában	4
8	Innovációs hálózatok az európai élelmiszeriparban	6

Az írásbeli bírálói véleményben felsorolom az egyes témakörökhöz kapcsolódó téziseket, amelyekhez rövid értékeléseket fűzök.

1. A PIACMŰKÖDÉS HATÉKONYSÁGA – A SERTÉSPIAC FEJLŐDÉSE AZ 1990-ES ÉVTIZEDBEN

1. Tézis

A magyar élelmiszeripar sertéshús szegmense nagyobb torzulások nélkül működött az 1990-es években.

A tézist csak részben fogadom el, mivel a sertéshústermelés termelői szektora jelentős és döntő változásokon ment keresztül az 1990-es években, ami a korábbi termelési méretekhez és struktúrákhoz viszonyítva torzulásnak is tekinthető. Pontosabb megfogalmazás lenne szükséges.

2. Tézis

Az árrésre negatívan ható tényezők együttes hatása nagyobb mértékben mutatkozott meg, mint az árrést növelő tényezőké a magyar gazdaság sertés- és sertéshús ágazatában az 1992-97-es periódusban. Az elemzés annak a meglepő kijelentésnek a megfogalmazására sarkall bennünket, hogy a termelők relatív pozíciója ezen időszak alatt javult a feldolgozókkal való összehasonlításban. Nem azt állítjuk, hogy az eredeti (1992) helyzet optimális volt a terméklánc e két csoportja között. Az egyetlen, amit ökonometriai elemzésünk alapján állíthatunk, az, hogy a feldolgozók és a kereskedők relatív helyzete a vizsgált öt évben romlott.

A tézist elfogadom.

3. Tézis

A sertéshús termelők leggyakoribb panaszai nem igazolódtak, mivel a makrogazdasági mutatók éppen ellentétes viszonyt mutatnak: a kiskereskedelmi árakat a mezőgazdasági árak határozzák meg, és nem fordítva.

A tézist elfogadom.

4. Tézis

A sertéságazatban a költség alapú árképzés elmélete érvényesült. A sertéshús kiskereskedelmi árának alakulását nagyban magyarázták a termelői árak késleltetett változói és bizonyos mértékig a marketingköltségek. A bérek azonban ebben a tekintetben nem játszanak jelentős szerepet. A piaci kockázat és a beszerzési volumen ugyancsak nem mutat szignifikáns kapcsolatot a kiskereskedelmi árral.

A tézist elfogadom.

5. Tézis

A sertéshús vertikum ártranszmissziós folyamatát az aszimmetria jellemezte. Az áralakulás ezen sajátossága meglehetősen erős. Azt mutatja, hogy azonnali árkorrekció következik be, amikor a termelői reálárak emelkednek. A szignifikáns együtthatók erősítik a véleményünket, hogy a növekvő termelői árak késedelem nélkül beépülnek a sertéshús fogyasztói árába.

A tézist elfogadom.

6. Tézis

A termelői reálár csökkenése esetén, bár a kiskereskedelmi ár azonnali csökkenése miatt még az adott hónapban csökken a fogyasztói ár is, majd ezt a csökkenést további árcsökkenés kíséri a következő két hónapban, azonban az árkorrekció nem valósul meg azonnal olyan mértékben, mint árnövekedésnél. Ez azt jelenti, hogy a feldolgozók és kereskedők bizonyos ideig maguknál tartják azt a profitot, amit versenypiaci körülmények között át kellett volna adni a fogyasztóknak.

A tézist elfogadom.

7. Tézis

A kiigazítások többsége 0,8 hónap abban az esetben, amikor a termelői árak csökkennek. A termelői árak növekedésénél az átlagos kiigazítási idő körülbelül 0,1 hónap. Ez a tény ugyancsak támogatja az előző megállapításunkat a kiigazítási folyamat természetéről.

A tézist elfogadom.

2. A PIACMŰKÖDÉS HATÉKONYSÁGA – A TEJPIAC FEJLŐDÉSE AZ EZREDFORDULÓN

8. Tézis

A versenyképesség szempontjából kedvezőtlen a tejtermelők között megfigyelhető alacsony horizontális koordináció. A folyamatosan fokozódó vállalati koncentráció növeli a hazai tejfeldolgozó ipar versenyképességét, az EU belső piacán tapasztalható növekvő versennyel szemben. A feldolgozói fázis fokozódó koncentrálttsága, oligopolisztikus volta tovább erősíti az aszimmetriát okozó hatásokat, mivel a termelők ezzel szemben dekoncentráltak – bár léteztek kialakulóban lévő termelői csoportosulások.

A tézist elfogadom.

9. Tézis

Elemzésünk alapján megállapítható, hogy a feldolgozói fázisban az árinformáció jellegzetesen lentről felfelé, a tejtermelő gazdaságoktól a feldolgozók irányába halad. Ez arra utal, hogy a termelői, illetve a feldolgozói fázis piaci szereplői jobban elfogadják a piaci értékek vertikum menti képződésének elvét, mint a kereskedelmi fázis szereplői. Fel kell hívni a figyelmet ugyanakkor arra, hogy az 1999–2003 közötti szakaszra – két és három hónapos késleltetésnél – már a „fentről lefelé” összefüggés jellemző. A kereskedelmi fázis egyértelműbben és szignifikánsabban mutatja a piaci árinformáció fentről lefelé haladó összefüggését. A vertikum egészére nem tudunk egységes, jellegzetes megállapításokat tenni.

A tézis megfogalmazása nem egyértelmű, ezért nem fogadom el.

10. Tézis

Eredményeink arra mutatnak rá, hogy mind a vertikum fázisokra bontása, mind pedig az idősor szakaszolása helyes döntésnek bizonyult. A tejvertikum egészére és az egyes fázisokra külön-külön is érvényes az aszimmetrikus áralakulás a vizsgált időszakban. Egyrészt a növekedési paraméterek túlnyomó többségükben szignifikánsan jelzik, hogy az árnövekedések megjelennek a következő fázis, illetve a végtermék árában; a hosszú távú hatást tekintve egyértelműen magasabb amplitúdóval, mint a csökkenések. Másrészt a csökkenések – különösen a feldolgozói fázisban rövid távon, illetve a kereskedelmi fázisban 1999–2003 között – nem csökkentik szignifikánsan a következő fázis árait.

A tézist elfogadom.

3. A VÁLLALATI MŰKÖDÉS HATÉKONYSÁGA – A HAZAI HÚSIPAR AZ EZREDFORDULÓN

11. Tézis

A Húsfeldolgozás szakágazat mind a négy vizsgált évben (1997-2000) egyértelműen hátrányban volt a működési versenyképesség szempontjából a vizsgált többi szakágazathoz képest. A szakágazat versenyhátránya igen nagy mértékűnek mondható. Nincs még egy olyan szakágazat, ami a többivel való összehasonlításban ekkora távolságra lenne a hozzá legközelebb állótól. Megállapításunkat mindkét szemlélet (hatékonytalansági- és hatékonysági) eredményei igazolják. Az eredmények

konzisztensek olyan értelemben is, hogy mind az azonos-, mind pedig a különböző kalibrációs konstansokkal végzett vizsgálat OCRA mutatói ugyanarra a következtetésre vezetnek.

A tézist elfogadom.

12. Tézis

Az árbevételi dimenzió mentén történt vizsgálat létjogosult. Az elkülönített kategóriák OCRA mutatói jellegzetes sajátosságokat mutatnak a csoportok egymással történő összehasonlításában. A legszembetűnőbb sajátosság, hogy az árbevétel mint méretjellemző növekedésével egyre meghatározóbbá válik a vállalat működési versenyképességében a hatékony jelleg. Ez abból szűrhető le, hogy a trendvonalak az adott kategória maximális OCRA értékéhez viszonyítva egyre magasabban helyezkednek el az árbevételi kategóriák növekedésével.

A tézist elfogadom.

13. Tézis

A kategórián belül mindhárom esetben megfigyelhető a működési versenyképesség csökkenése, amint az árbevétel nő. Ez határozottan érvényesül, amit egyértelműen jelez a lineáris trendvonalak negatív meredeksége is. Bár a jelenség nyilvánvalóan további kutatásokat igényel, valószínűleg egyfajta szervezési-szervezetikordinációs probléma húzódhat meg a háttérben, hiszen a versenyképességre a méretváltozás leginkább a viszonylag kis méretű vállalkozások esetében hat (itt a legnagyobb a trend negatív meredeksége), ami ebben a kategóriában a gyakorlati tapasztalatok alapján többnyire a szervezeti alkalmazkodóképességgel van összefüggésben.

A jelölt további kutatásokat tart szükségesnek az összefüggések tisztázása érdekében.

A tézist nem fogadom el.

14. Tézis

A közép-dunántúli régióban (Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megyék) történő elhelyezkedés mérettől függetlenül szignifikánsan negatív hatással van a húsipari vállalatok működési versenyképességére a központi régióhoz képest.

A tézist elfogadom.

15. Tézis

A kisebb méretű húsfeldolgozók regionális elhelyezkedése jellemzően hatással van működési versenyképességükre, mégpedig – a központi régióhoz mérten – többségében negatív irányban. Egyetlen kivételt képez az észak-alföldi régió (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), amely az ilyen vállalkozásoknak kedvező körülményeket biztosít a központi régióhoz képest. A saját tőke növekedésével együtt nő az OCRA hatékonysági mutató értéke is. Ugyanakkor ezek a vállalkozások nem tudják jól kihasználni ingatlanjaikat, gépeiket, hiszen a technikai szempontból előnyösnek ítélt magasabb Nettó/Bruttó arány nem jár együtt magasabb hatékonysággal.

A tézist elfogadom.

16. Tézis

A közepes méretű feldolgozókra szintén jellemző, hogy regionális elhelyezkedésükre valamelyest érzékeny a működési versenyképesség. Itt erőteljesebben és szignifikánsabban mutatkozik meg a méretre utaló saját tőke és a versenyképesség

közti pozitív kapcsolat. A gépek és egyéb ingatlanok működtetése nem mutat jellemző összefüggést a versenyképességgel. A rövid lejáratú kötelezettségek záróállománya szignifikáns és negatív, ami jelzi, hogy az ilyen típusú eladósodottság jelentős terhet ró a vállalkozókra a piaci verseny során.

A tézist elfogadom.

17. Tézis

A nagy húsfeldolgozók szinte teljes mértékben függetleníteni tudják magukat a regionális elhelyezkedés körülményeitől. Pontosabban valószínűleg jelenlétük egy-egy térségben olyan meghatározó, illetve tevékenységi területük oly mértékben differenciált, hogy inputjaikat megfelelő hatékonysággal képesek biztosítani a termeléshez, illetve outputjaik előállításánál jól ki tudják használni a méretgazdaságosságot. A saját tőke összege, mint infrastrukturális tényező nem várt módon negatívan befolyásolja a versenyképességet. A saját tőkén belül a külföldi tulajdon mértéke egyedül ebben a csoportban mutat szignifikáns összefüggést a versenyképességgel, ami mind a korábbi kimutatásokkal, mind pedig az elvárásainkkal összhangban van. A csoportban mind a rövid-, mind a hosszúlejáratú eladósodás fékezi a versenyképességet, ami felveti az esetleges kényszerhitelezés lehetőségét.

A tézist elfogadom.

4. REGIONÁLIS KLASZTEREK MŰKÖDÉSI HATÉKONYSÁGA – TUDÁSTEREMTÉS ÉS HASZNÁLAT A MAGYARORSZÁGI BORVIDÉKEKEN

18. Tézis

A világpiacon a bortrendek a magasabb tudást megtestesítő prémium- és szuperprémium borok irányába mutatnak. Európában leginkább Franciaország és Olaszország határozza meg ezt a vonulatot. Magyarország az elmúlt évtizedben elmaradt ettől a trendtől. Ennek hátterében vizsgálataink szerint a szőlő- és borágazatban elengedhetetlen és állandóan fejlődő tudás nem eléggé intenzív használata is meghúzódhat.

A tézist elfogadom.

19. Tézis

A tudás használata és terjedése ugyan jelentős tényező a különféle vállalkozások sokféleségének magyarázatában, de nem egyértelműen szignifikáns a többféle módon mért sikeresség alakításában. A magyarországi borvidékek összességükben legfeljebb tudásalkalmazó térségként foghatók fel, s bár a kommunikációs infrastruktúra fejlettsége a megkérdezettek véleménye alapján kedvező képet mutat, az infrastrukturális adottságok kívánni valót hagynak maguk után, s ez a hiányosság olykor az innováció és a sikeresség rovására is mehet.

A tézist elfogadom.

20. Tézis

A magyar borágazat egyik jellegzetessége, hogy a kutatóhelyek, tudásteremtő műhelyek fizikai közelsége igen fontos tényező. A főkomponens analízis eredményei arra világítanak rá, hogy a magyar borágazatban tevékenykedő vállalkozások sokkal inkább a gyakorlati tudást igénylik, mint a magasabb kvalifikáltságot jelentő, egyetemi

végzettséget kívánó tudást. A látszólagos ellentmondás mögött valószínűleg az húzódik meg, hogy a különböző kutatóhelyek spillover hatása elsősorban a gyakorlati tudás használatában befolyásolja jótékonyan az egyes vállalkozások teljesítményét.

A tézist elfogadom.

21. Tézis

A magyar vállalkozások a tudás saját berken belüli gondozásával és adekvát felhasználásával piaci sikereket tudnak elérni. A felhasznált rangsor logit regresszió eredményei egyértelműen alátámasztják, hogy amennyiben egy magyarországi borágazatban tevékenykedő kis- és középvállalkozás többlet energiát és erőforrást csoportosít a vállalaton belüli fejlesztésre, úgy a piacosításban arányaiban jóval kedvezőbb helyzetbe kerül. A második hipotézis eredményei alapján megállapítható, hogy a saját fejlesztés piacosításban megnyilvánuló sikere rendkívül jelentős a hazai borszektorban, mely kitörési lehetőséget is biztosíthatna az ágazatnak akár a nemzetközi porondon is.

A tézist elfogadom.

5. A VÁLLALATI MŰKÖDÉST SEGÍTŐ INNOVÁCIÓ AZ ÉLELMISZERGAZDASÁGBAN - NYITOTTSÁG A BORVIDÉKI INNOVÁCIÓBAN

22. Tézis

A magyar borágazatban működő agrár-élelmiszeripari kkv-k aktívan használnak „nyitott forrásokat” innovációs folyamataikban, melynek mértéke meghaladja az empirikus irodalomban általánosan megismert szintet. Ebben a viszonylag zárt ágazatban, mint a magyar borágazat, a vállalatok nyitottsága az innovációs folyamat minden egyes szakaszában meglepően magas volt.

A tézist elfogadom.

23. Tézis

Az innovációs folyamat nyitottságának meghatározó tényezőit tekintve megállapítható, hogy az „ötletgenerálás” és a „kereskedelmi” fázisok az egyes cégek nyitottságát jobban befolyásolják, mint a fejlesztési fázis. Az ötletgeneráló fázisban a nyitottság inkább olyan vállalatoknál fordul elő, amelyek nagyobb arányban rendelkeznek angolul beszélő alkalmazottakkal, és intenzívebb kapcsolatokkal rendelkeznek a beszállítókkal. Ez arra utalhat, hogy a globális trendekből és a külföldi vállalatokkal és érdekeltekkel való kapcsolatból eredő új ötletek áramlása fontos. Ez az eredmény támogatja a nemzetközivé válási stratégiákat mind vállalati, mind ágazati szinten. Továbbá fontosnak tűnik a beszállítókkal való kölcsönhatás az ötletgenerációs szakaszban. Az agrárgazdaságban a beszállítók kulcsfontosságúak abban, hogy biztosítsák a minőségi és hatékony inputokat az új termékeket és szolgáltatásokat fejleszteni kívánó agrár-élelmiszeripari vállalatok számára. Ez a megállapítás támogatja az üzleti parkok és vidéki klaszterek létrehozására irányuló vezetői és politikai stratégiákat, ahol a mezőgazdasági termelők, a feldolgozók és a technológiai vállalatok közös termékeket és hálózatokat hozhatnak létre új termékek és/vagy feldolgozási technológiák alkalmazásával. Az új ötletek kereskedelmét a vállalatok képességei is

befolyásolják, különös tekintettel a vásárlókkal való produktív kölcsönhatások kialakítására.

A tézist elfogadom.

6. INNOVÁCIÓ A KÖZÉP-MAGYARORSZÁGI ÉLELMISZERGAZDASÁGI KKV-KNÁL

24. Tézis

Elemzésünkben hat magyarázó tényezőt határoztunk meg, amelyek mindegyike egy-egy innovációs területhez kapcsolható. A köztük lévő sorrend szerint a legfontosabb főkomponens a tudás/innováció felhalmozása, ami magába sűríti az eredeti változók magyarázó erejének majdnem 20%-át.

A tézist elfogadom.

25. Tézis

Az empirikus vizsgálat kimutatta, hogy a hat komponensnek csupán a fele (pc1 – Tudás felhalmozás, pc3 – Feltételezett innovációs előnyök, és pc6 – Innovációs környezet) bizonyult szignifikánsnak, amelyek egyúttal pozitív módon járultak hozzá az árbevétel növeléséhez. A 3 szignifikáns főkomponens értékének 1-1%-os növekedése 10, 17, ill. 26%-kal növeli annak esélyét, hogy eggyel magasabb árbevétel kategóriába kerül a vállalkozás.

A tézist elfogadom.

26. Tézis

Az innovációs kapacitások sokkal szignifikánsabban különböznek az élelmiszer lánc egymást követő szintjein, mint az árbevételben kifejezett nagyságuk szerint.

A tézist elfogadom.

7. A NYITOTT INNOVÁCIÓ SZEREPE A MAGYARORSZÁGI ÉLELMISZERGAZDASÁGI KKV-K MODERN ÉLELMISZERLÁNCOKBA VALÓ BEKAPCSOLÓDÁSÁBAN

27. Tézis

Az élelmiszerlánc nyitottsága csökkentheti az innováció bevezetésének idejét az innováció minden területén, valamint az innovációs hajlandóságot egyaránt. A versenytársakkal szembeni nyitottság csökkentheti az innováció bevezetési idejét a technológiai innováció tekintetében, de a termékinnováció, valamint az innovációs hajlandóság tekintetében növelheti azt.

A tézist elfogadom.

28. Tézis

Az abszorpciós kapacitás csökkenti a technológiai-, termék-, a szervezeti- és a piaci innováció bevezetési idejét.

*A tézist elfogadom kiegészítéssel: az adszorpciós kapacitás **növelése**.*

29. Tézis

A magyar élelmiszeriparban az élelmiszerlánc mentén való nyitottságból származó külső tudás és a belső abszorpciós kapacitás inkább egymás helyettesítői, mint

kiegészítői. A versenytársakkal való nyitottság azonban kiegészíti az innováció megteremtésének képességét az innovációs hajlandóság területén. Megállapíthatjuk, hogy a nyitott innováció az élelmiszerlánc mentén közvetetten negatívan befolyásolja az innovációs teljesítményt a cégek abszorpciós kapacitásával való kölcsönhatása révén. A versenytársakkal folytatott nyílt innováció a vállalat abszorpciós képességével való kölcsönhatása révén közvetetten pozitív hatást mutat az innovációs hajlandóságra. Általánosabb értelemben ez arra a következtetésre vezet, hogy az innovációs modell egyrészt zártabb az élelmiszerlánc többi szereplője tekintetében (inkább a saját erőforrásoktól függenek, mint a többiektől), másrészt nyitottabb a versenytársak tekintetében.

A tézist elfogadom.

30. Tézis

A klaszteranalízis eredményei azt mutatják, hogy a vállalkozások két csoportra oszlanak: innovatívok (a feldolgozók uralják) és nem innovatívok (termelők és kiskereskedők dominálnak).

A tézist elfogadom.

8. INNOVÁCIÓS HÁLÓZATOK AZ EURÓPAI ÉLELMISZERIPARBAN

31. Tézis

Az élelmiszeripar jelentős szerepet játszik az Európai Unióban, ezzel szemben az élelmiszer-feldolgozó ágazat innovációs tevékenysége eltérő képet mutat a Nyugat és Kelet-Európában. Az élelmiszeriparra tett megállapításaink általában összhangban vannak az európai innovációs rangsor valamennyi iparág számára feltüntetett teljesítményével. Bulgária és Románia az egyik legkevésbé innovatív ország, míg a mintánkba bevont országok közül Németország és Norvégia vezető szerepet töltött be. A minta többi országához képest Portugália, Észtország és Litvánia jobb innováció-orientált jellemzőkkel rendelkezik, különösen a többi keleteurópai országhoz viszonyítva.

A tézist kiegészítéssel elfogadom: kelet-középeurópai országokról van szó.

32. Tézis

A kimeneti modell azt mutatja, hogy ha a hálózati kapcsolatok (hálózati kiterjedtség, az általuk használt információforrások száma) gyengék, az élelmiszer-vállalatok egyáltalán nem foglalkoznak innovációval (H4). Sőt, a becslési eredmények bizonyítják, hogy a hálózati intenzitás (H1) jelentős szerepet játszik az innovációs tevékenység magyarázatában az EU élelmiszeriparában.

A tézist elfogadom.

33. Tézis

A kiválasztási modell eredményei arra utalnak, hogy amennyiben a vállalatok nincsenek kitéve nemzetközi/globális piaci megmérettetésnek, kevésbé hajlamosak az innovációra, mert nincsenek kényszerítve innovatív versenytársak által (H2). A vállalat mérete (H5) és a piaci akadályok (H3) szintén meghatározó tényezők voltak a cégek innovációs döntéseiben.

A tézist elfogadom.

34. Tézis

A cégek attitűdje és a stratégiai célok is jelentősen meghatározzák az innovációs motivációt, összhangban a tervezett viselkedés elméletével (Ajzen & Fishbein, 1980; Fishbein & Ajzen, 1975; Postma, Broekhuizen, & van den Bosch, 2012). Összességében az innovációs teljesítmény jelentősen függ a vállalat méretétől és stratégiai céljaitól. A piaci akadályok inkább stimuláló faktorok a cégek innovációs tevékenységében, megerősítve az innováció schumpeteri megközelítését.

A tézist elfogadom.

35. Tézis

Azok a cégek képesek és készek az innovációra a vizsgált élelmiszer-feldolgozó vállalatok közül, amelyek rendelkeznek egy pozitív jövőképpel és jól karbantartják innovációs hálózat kapcsolataikat (H6).

A tézist elfogadom.

36. Tézis

Az európai élelmiszeripar a „nyitott innováció” paradigmáról a kölcsönösségen alapuló „hálózati innovációra” váltott, ahol figyelembe kell venni az innovációs teljesítmény magatartási szempontjait is.

A tézist elfogadom.

A tézisek értékelését összegezve:

- 31 tézis elfogadva
- 1 tézis részben elfogadva,
- 2 tézis kiegészítéssel elfogadva.
- 2 tézis visszautasítva.

9. A doktori mű nyilvános vitára való alkalmassága

Nyilatkozom arról, hogy Tóth József: „A hazai élelmiszergazdasági koordinációs terek működési tapasztalatai” című MTA doktori értekezését nyilvános vitára alkalmasnak tartom.

Sopron, 2023. augusztus 23.

Székely Csaba

az MTA doktora